

Сидор Тютюнник
 Іван Рябоконт
 Гаврила Лосовий
 Іван Жигалов
 Семен Сосуля
 Савка Тонкого
 Боровенського уезду села Белки
 Прохор Нелупь
 Яков Дядя
 Кирикь Лисицький
 Федор Лукашев
 Федор Подлесной
 Васко Сухий
 Антон Сльий
 Феско Сировацкой
 Омелян Иванов
 Кирикь Липовой
 Мусей Брехунець
 Офонасей Коволенко
 Грицко Литвин
 Мина Степанов
 Федор Бойко
 Леско Кашенко
 Андрей Швець
 Сергей Локотникь
 Федор Нечитайло
 // Арк. 18
 Федор Великой
 Яков Ковтун
 Гарасим Овечкин
 Семен Степанов
 Демко Цылуйко
 Федор Середа
 Ефим Ктитор
 Омелян Глухий
 Колонтаєвские
 Васил Жаданенко
 Максим Солоний
 Павел Безверхий
 Осипь Рябоконт
 Луцькь Андрѣенко
 Васил Труть
 Федор Шимченко
 Іван Пиковець
 Кирила Борановский
 Павел Реченный
 Семен Слепченко
 Яков Янжулин
 Миско Котелевский
 Остап Кирилов
 Федор Веригин
 Петро Сорока
 // Арк. 118 зв.
 Понас Сухий
 Миско Ламакин
 Грицко Солодовникь
 Юрко Селенорожной
 Дмитро Резникь
 Михайло Швець
 Іван Малькь
 Савка Прилуцкий
 Федор Шарин
 Феско Греченко

Іван Бугай
 Федор Винниченко
 Тишко Сльий
 Грицко Дзюбан
 Грицко Олейникь
 Гордеї Коплейко
 Федор Ласаревь
 Іван Гладкий
 Корней Помасан
 Іван Василевь брать
 Яков Крючокь
 Клим Смянь
 Трофим Крестьянин
 Насар Старый
 Матвеї Кадинець
 Лаврин Опеїникь
 Іван Рудникь
 Яков Луговой
 Кузма Перегуда
 Тимошь Конотопець
 Данила Шиленко
 Пилип Хилушенко
 Лукьян Голубь
 Стецко Малимон
 Сергей Еремѣевь
 Феско Стеценко
 Левко Толочко
 Гаврила Ковтуненко
 Лукьян Мелникь
 Процькь Миглевь
 Васил Сухий
 Данила Черепенка
 Іван Бова
 Степан Щендриць
 Семен Вовченко
 Гришко Рябоконт
 Іван Колачникь
 Тимошь Кийков
 Илько Передерѣвь шурин
 Миско Понасенко
 Микита Манжелѣвский
 Кость Сулима
 Лукьян Гречкин
 Іван Борановщєнко
 Самойла Сахаревь
 Іван Коваленко
 Раман Борчанский
 Михайло Ильин
 Наумь Хоменко
 Кирикь Камаряв
 Миско Макотер
 Степан Солошин
 Григор Убейбаткин
 Іван Чальї
 Леон Сергѣенко
 Іван Кривобокь
 Федор Ющенко
 Васил Магилка
 Миско Сыса

Антон Конилоболоцкий
 Гришко Вязовской
 Стецко Борисенко
 Ігнат Белиць
 Ігнат Сливка
 Рублевские
 Іван Твердый
 Ілья Гормашь
 Филип Колесникь
 Васил Денека
 // Арк. 19
 Семен Рубель
 Прокоп Черкашеница
 Левко Лепуха
 Сомов
 Справил Гришка Жуков
 Харко Солотоножко
 Паско Колачникь брат
 Матвей Кушнеренко
 Леско Воронин зят
 Васко Колюжный
 Афонас Солодовникь
 Семен Дробязка
 Петрь Волкь
 Данила Пелский
 Іван Смялянченко
 Феско Поттравной

Список використаних джерел

1. Російський державний архів давніх актів. – Ф. 22. – Оп. 40. – Спр. 19.
2. Перепись Ахтырского слободского казачьего полка 1732 года, составлено майором Михаилом Хрущовым. – Харьков, 2010. – 648 с.
3. Перепись Охтырського полку 1704 року /упор. В. Л. Маслійчук, А. Ф. Парамонов – Харьков, 2016. – 104 с.
4. Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською українською редакції. – Київ, 1995. – Ч. I. Проект. – 34 с.

References

1. Rosijs'ky'j derzhavny'j arxiv davnix aktiv. – F. 22. – Op. 40. – Spr. 19.
2. Perepy's' Ahtyr'skogo slobod'skogo kazach'ego polka 1732 goda, sostavleno majorom My'xay'lom Xrushhovym. – Harkiv, 2010. – 648 s.
3. Perepy's' Ohty'rs'kogo polku 1704 roku /upor. V. L. Maslijchuk, A. F. Paramonov – Harkiv, 2016. – 104 s.
4. Nimchuk V. V. Pravy'la vy'dannya pam'yatok, py'sany'x ukrajin's'koyu movoyu ta cerkovnoslov'yans'koyu ukrajin's'koyi redakciyi. – Kyiv, 1995. – Ch. I. Proekt. – 34 s.

Al'orov O. A., Ph.D. Fellow of the Institute of History of Ukraine (Kyiv, Ukraine) hetmanec@ukr.net

Riznichenko O. S., head of the laboratory of road construction materials and chemistry of National Transport University (Kyiv, Ukraine), riznichenko.o@gmail.com

The register of Cossacks of the Okhtyrka regiment 1681

The register of Cossacks of the Okhtyrka regiment, which was sent to the garrison war-service to Kiev in 1681, is published in the article. This is the first publication of the Register of the regiment of Okhtyrka Cossacks in XVII. The document itself was created during the account of Cossacks who followed to Kyiv. Before that they had to come to Putivel. There they had to unite with the Sumy Cossacks of Colonel Harasym Kondratiev. The registry has 596 Cossacks.

Keywords: *Okhtyrka regiment, register, Cossacks, Kyiv, publishing sources.*

* * *

УДК 930.2:(045)-054.72(443.61)“1925/1940”Мазєпа

Гордієнко Д. С.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (Україна, Київ), dmytro.gordiyenko@gmail.com

ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «ТРИЗУБ» (ПАРИЖ, 1925–1940)

Стаття присвячена огляду та аналізу публікацій часопису «Тризуб» – офіційного пресового органу УНР в екзилі за період 1925–1940 рр., присвячених постаті гетьмана Мазєпи. Емігрантські публіцисти звертались до постаті гетьмана у контексті сьогодення. Публікації та заходи, присвячені Мазєпи, проводили ідею про тяглість української визвольної боротьби, про зв'язок епохи та постаті гетьмана Мазєпи з епохою та постаттю Симона Петлюри.

Постать Мазепи повністю ідеалізується, він постає як визначний державний діяч, політик, що все життя присвятив боротьбі за визволення України з-під російської окупації. Зримим символом цього мали стати Клейнод та Перстень гетьмана Мазепи. Публіцистика міжвоєнної доби сприяла й розвитку наукової історіографії з мазепознавства, яка зберігає оцінки гетьмана українських публіцистів до сьогодні. Важливим аспектом публікацій є наскрізне проведення думки про європейськість України, про традиції спільної боротьби про Сходу – Росії.

Ключові слова: часопис «Тризуб», Іван Мазепа, Симон Петлюра, УНР, еміграція.

Часопис «Тризуб» – головний громадсько-політичний тижневик уряду УНР в екзилі, що був заснований Симоном Петлюрою, і видавалася в Парижі протягом 1925–1940 рр., а після війни відновлений у Канаді. Головними редакторами часопису довоєнного періоду були В. Прокопович, а з 1940 р. – О. Шульгин. Серед його авторів були провідні представники української політичної та культурної еміграції. «Тризуб» поширювався на трьох континентах: Західна Європа, Америка та Австралія, і це при тому, що видання було збитковим і кожне число газети видавалося за спонсорської підтримки. На сьогодні різноманітні питання функціонування часопису ґрунтовно розкриті в низці статей та монографії А. Тимошик-Сударикової [24].

Тематична палітра публікацій часопису досить широка і охоплює найрізноманітніші питання життя української еміграції, висвітлення та аналіз ситуації в окупованій більшовиками України, міжнародної політики тощо. Природно, що не оминула редакція й постать гетьмана Мазепи та низки інших провідних діячів української історії та культури. Однак, на сьогодні ці публікації все ще не стали предметом дослідження в українській історіографії, як і в працях з мазепознавства не вдалося виявити покликів на публікації «Тризуба». При цьому, редакційна політика часопису була послідовною і логічною, тому «корпус» публікацій, об'єднаних однією темою – особою гетьмана Мазепи, також є цілісним, з іншого боку, більш-менш усталеною була й читачка аудиторія часопису. Таким чином аналіз цих матеріал дає змогу розкрити механізми поширення образу гетьмана в українському емігрантському громадянстві.

Постать гетьмана Івана Мазепи стала символом як української самостійності, так і російського сепаратизму майже одразу по трагічних подіях 1708–1709 рр. Наклавши анатему і всілякі інші покарання на гетьмана московський уряд тим самим і змусив українців стати до справи звільнення України під знаком Мазепи, попри те, як зауважив М. Грушевський, «Мазепа в дійсності не був ніяким яскравим репрезентантом українського автономізму. Маємо в нашій історії представників української державної ідеї, української самостійності і окремішності далеко рідше і сильніше виражених. У Мазепи до сього не було ні трагічного завзяття Дорошенка, ні безмірної витривалості Орлика, і просто-таки він за довгий свій вік не встиг нам себе показати з сього боку!» [4, с. 199].

Розвиток українського руху, що мав загрозливий для московського самодержавства характер, змушував російських шовіністів і до спроб розколу українського руху через протиставлення «мазепинців» – самостійників «богданівцям» – відповідно прихильникам союзу з Москвою. Попри викриття цього підступного задуму М. Грушевським [4], протиставлення двох гетьманів і далі неодноразово зустрічалося в українській

суспільно-політичній думці. Порівняння двох гетьманів притаманне й публіцистиці української еміграції. Так, М. Галин, говорячи про могилу гетьмана Мазепи, відмічає, що «українська історія мала двох визначних гетьманів і могили обох вороги не пошкодували. Останки першого розпорошили в Суботіві, а другого – лежать десь на дні не то Дунаю, не то моря. А вороги – ніби то брати – поляки й росіяни» [3, с. 15].

І лише в роки Української Революції (1917–1923) в українській суспільно-політичній думці актуалізувалася постать гетьмана Івана Мазепи, про що наголошувалося і в часописі «Тризуб» [25, с. 6]. Проте, короткий і драматичний період Революції не дав змоги українській історіографії та публіцистиці на належному рівні висвітлити постать гетьмана, і таке завдання взяла на себе еміграція. З іншого боку, важливим завданням української еміграції міжвоєнного періоду було виховання української молоді за кордоном, підготовка її до праці на Батьківщині, після повернення в Україну.

Відтак, саме воєнна поразка Української Революції та розчарування українських кіл у соціалістичних ідеях і зумовили чіткий поворот уваги українців у «сторону того, хто два з половиною століття тому назад не лише виносив в собі ідею державної незалежності України, але й опрацював і ясно окреслив її, приготувавши для майбутньої української держави форму її устрою, свого роду «конституцію», збудовану на принципах, які відповідали тодішньому станові західно-європейської цивілізації й державного права, витворених на ідеях тогочасної філософії» [25, с. 6].

Проголошення історичного зв'язку України з Західноєвропейським світом наскрізно пронизує науково-публіцистичну думку української еміграції. Опинившись на вимушеній еміграції в Європі, діячі УНР могли розраховувати лише на зовнішній чинник у відродженні України, насамперед на Європу. Таким чином, ствердження європейськості України було одним з нагальних завдань української соціо-гуманітаристики та публіцистики.

Програмовою статтею часопису «Тризуб» стала праця В. Трепке «Гетьман Мазепа та українська еміграція» [25]. «Нас зв'язує з тінню Мазепи спільна доля емігрантів, бо він був перший український політичний емігрант в повному значінні і зміслі цього слова» [25, с. 7]. Автор наголошує, що як мазепинська еміграція, так і сучасна йому УНРівська еміграція розвивають одну ідею – незалежної Української Держави. Відтак, державний чин Мазепи не ставиться під сумнів, натомість проголошується теза, що гетьман «був занадто мало зрозумілим для своїх сучасників-земляків, які не зуміли оцінити всього значіння і всієї величі його провідної ідеї і тим самим спричинили до його неспіху» [25, с. 6], що суперечило вище згаданій думці М. Грушевського. На визначній особистій ролі Мазепи в переломний момент історії України наголошують і інші українські публіцисти-емігранти. Так, І. Павленко проголошує, що був «Мазепа як гетьман і своєю могутньою особистістю справжнім представником України, її справжніх національно-політичних стремлень. Від нього в значній мірі залежало устійнити відношення України до Московщини на майбутні десятиліття і століття» [16, с. 4].

Однією з перших акцій зі вшанування Мазепи в роки Української Революції був реферат Д. Дорошенка,

прочитаний ним восени 1919 р. в приміщенні місії УНР в Румунії [25, с. 7]. Згодом, 1923 р. на першій конференції української еміграції в Румунії під час відкриття пам'ятника померлому вояку-емігранту було відправлено панахиду по загиблих борцях за волю України, серед яких окремо було виділено імена гетьманів Мазепи та Орлика. По панахиді К. Мацієвич, на той час голова місії УНР в Румунії, виголосив промову, в якій серед іншого відзначив:

«Мазепа та Орлик в нашому минулому були тими провідниками українського народу, які більш навіть од великого Богдана свідомо поставили постулат української самостійності. Після них ця ідея, за яку вони віддали своє життя, все занепадала і тільки нашому поколінню випала щаслива доля знову підняти той прапор, що в свій час вони з такою самовідданістю і честю тримали і заповіли своїм нащадкам...» [Цит. за: 25, с. 8].

Саме тоді в колах еміграції виникла ідея відшукати могилу Мазепи, «аби тоді, як наступить той великий час, прах його та реліквії можна було перенести на Україну» [25, с. 8]. Темі могили гетьмана Мазепи у часописі «Тризуб» присвячена замітка генерал-хорунжого М. Галина «Могила Гетьмана Мазепи» [3]. Автор повідомляє про відвідання ним Мазепиною церкви в Галаці і пошук могили гетьмана. Певний джерелознавчий інтерес являє розповідь свічниці церкви св. Юрія, старої жінки, яка вказала на місце перед входом до церкви, де «була давно-давно мармурова дошка, на якій щось не по-румунськи написано, але 30 років тому назад прийшов до Галацу російський пароплав і матроси з того пароплаву під командою свого офіцера і з своїм попом прийшли, викопали з цього місця все, що було під тою мармуровою дошкою, і забрали з собою до Росії. При тому були й румунський піп і люде. Коли розкопували могилу, я стояла ось тут і добре це пам'ятаю, бо я при цій церкві служу з-за молодих літ, а мені тепер 90 років» [3, с. 14]. Однак автор припускає, що руйнація могили могла відбутися і в 1877 р. під час російсько-турецької війни. Подає М. Галин і короткі відомості про саму Мазепину церкву, що більш детально буде згодом висвітлено іншим українським емігрантом – В. Січинським [20].

В. Трепке у згаданій статті наголошував на незнанні і нерозумінні постаті Мазепи [25, с. 6], як в Україні, так і в Європі, де Мазепа був більше відомий як романтичний герой, а не державний діяч. Це зумовлювало й власне науково-публіцистичні розвідки, присвячені гетьманові. Однією з перших публікацій часопису «Тризуб» з цієї теми була стаття М. Славінського «Мазепа на переломі» [21]. Таким моментом автор уважає відхід Мазепи від Яна Казимира і перехід на українську службу і намагається розібратись у причинах цього кроку майбутнього гетьмана. М. Славінський одразу відкидає відому романтичну історію про невдале залицяння Мазепи, як причину цього кроку, хоча і припускає правдивість самої історії. На думку автора, основна причина крилася в тому, що Мазепа був чужаком у польському оточенні короля, він був козак і православний – таким чином, причини були соціальними і національними.

Злий жарт у стосунках Мазепи і Яна Казимира, на думку М. Славінського, зіграло навчання Мазепи

в Нідерландах, куди його направив король. На той час у Нідерландах національні й соціальні питання «були не теоретичним явищем, а реальною базою історичної боротьби протестантського нідерландського населення з католицькою іспанською імперією, що закінчилася визнанням нідерландської незалежності в р. 1648-му, тобто за якихось сім-вісім літ перед тим, як дістався туди Мазепа», тим більше, що «аналогія між Нідерландами й Україною кидалася в очі людям XVII століття; про неї згадує і сам Богдан Хмельницький в своїх пересправах з поляками, і було б просто дивом, коли б її не освідомив собі й Мазепа, що був, як відомо, ціле життя своє видатним знавцем сучасних йому міжнародних взаємовідносин» [21, с. 4].

Проте М. Славінський припускає узгодженість дій молодого Мазепи з королем та батьком – соратником Богдана Хмельницького, і «ще з якими приятелями своїми». Про чіткий проукраїнський вибір Мазепи, на думку автора, промовляє вступ його на службу саме до гетьмана Петра Дорошенка, «що не хотів мати над собою Польщі, ні Москви, а змагався утворити самостійну Україну, нейтральну щодо трьох великих сусідніх держав – московської, польської і турецької» [21, с. 5]. Спростовує М. Славінський і погляд, що Мазепа цим кроком переслідував суто власні інтереси, адже, «Дорошенко мав під своєю владою обмежену територію з невеликим населенням, а натомість багато могутніх ворогів, – навіть серед самих українців» і «майбутність його була майже без перспектив» [21, с. 5]. Хоча в дійсності, на той час Дорошенко був найвпливовішим і наймогутнішим з українських провідників [Див.: 8]. Як і відхід від польського короля, так і прихід на гетьманську службу М. Славінський пояснює ідеями Нідерландської революції: «І не знати, чи не нагхнув він нею і Дорошенка, бо ж був він у нього визначений писарем, себто якраз до його компетенції належали справи міжнародного порядку». Ці самі ідеї, на думку автора, зумовили і укладення союзу з Карлом XII та виступ проти Петра I.

Остання подія – одна з найтрагічніших в історії України також знайшла своє осмислення в публікаціях часопису «Тризуб», у статті І. Павленка «Поразка чи перемога?» [16, с. 2–7]. Безпосереднім приводом до написання статті стало святкування в СРСР 230-ї річниці перемоги Петра над Карлом XII та Мазепою, коли московський уряд зі «справжнім московським садизмом примушує українське населення брати участь в цім святі» [16, с. 2]. Автор коротко подає повідомлення радянської преси щодо «святкування», виділяє промову президента АН УРСР О. Богомольця, в якій той порівнює перемогу Петра I з перемогою більшовиків і особисто Сталіна над УНР. Згадує І. Павленко про заходи в Полтаві та Києві, в яких мали взяти участь і майбутні українські емігранти, вже повоєної доби – О. Оглоблин та Н. Полонська-Василенко [16, с. 2–3]. Проте, для автора цілком очевидно, що всі ці заходи в окупованій Україні і промови були підготовлені в Москві. При цьому радянські окупанти, як наголошує автор, перевершили царських. Останні святкуючи 200-літні роковини, не змушували українців «святкувати» втрату незалежності, до чого вдалася Москва в 1938 р. [16, с. 3]. Емігрантські діячі реалістично оцінювали сучасну їм Росію, як і її вождя

Сталіна, який «визнає себе безпосереднім наступником Миколи II, чим він є в дійсності, як у внутрішній, так і ще більше в зовнішній політиці старої Росії, відносно чого тепер може бути менш сумніву, ніж колись» [16, с. 3].

Трагічний Полтавський бій 1709 р., коли «московський деспот Петро I спромігся на чолі переважних невільницьких горд підбити Україну», не зміг, проте, об'єднати Україну з Московщиною. В цей критичний момент, як зауважує український публіцист, «устійнювалися майбутні відносини не лише між Україною та Московщиною, а й поміж Московщиною та всіма іншими націями майбутньої Росії» [16, с. 4].

У візії І. Павленка, поразка перетворилась у перемогу. Полтавським боєм – останнім боєм Гетьманщини за незалежність Україна зберегла велич духу, традиції збройної боротьби за волю та політичні засади вступати в союзи з усіма, хто є ворогом Москви. «Україна могла і може бути гордою з того, що український гетьман зробив, прилучившись до Карла XII в його геніяльним політичним чині, в намаганні знищити в зародку ту руйнівницьку, реакційну східну потугу, що тяжіла понад століття над суспільно-політичним розвитком цілої Європи» [16, с. 5]. Відтак, публіцист приходять до чіткого висновку, що Полтавська катастрофа крила в собі як зародки постання в майбутньому самостійної України, так і майбутні поразки Росії. Ця «перемога» «зробила Московщину гнобительною, а Україну пригнобленою, усунула кожду можливість порозуміння і співпраці, поставила мур недовір'я і ненависти між ними» [16, с. 6]. Страх втратити Україну втримував і самих росіян у рабстві, а з кожною новою окупацією Україна здобувала нового союзника у боротьби з окупантом – Росією. І саме ім'я Мазепи виринали в часи піднесення української боротьби за незалежність, особливо в останні роки перед Революцією, в часи якої ім'я Великого гетьмана перебрал Симон Петлюра [16, с. 6].

Зримою символікою єдності Княжої держави, Козацької України гетьмана Мазепи та УНР, постаті Івана Мазепи – та Симона Петлюри мав стати Клейнод Великого Гетьмана Івана Мазепи як знак кожного Голови Держави Української, запроваджений Універсалом Уряду УНР від 14 жовтня 1937 р. [18]. До Клейнода був доданий коштовний ланцюг, що складався з овальних кілець, в яких чергувались золоті тризуби в срібнім обводі зі срібними мечами в золотому обводі. При цьому матеріалом основи мечів була сталь, а тризубів – мідь – «все зі зброї, здобутої від москалів нашими козаками у визвольній боротьбі». Цей матеріал був позолочений. Середнє кільце – зроблене зі щирого золота і присвячене Симону Петлюрі. Ланцюг був виконаний у золотарських майстернях Швейцарії [12, с. 9]. «Віримо кріпко, що ця великої ваги подія з'єднає всіх вірних синів України, які під проводом Головного Отамана Андрія Лівичького та його Уряду щасливо закінчать боротьбу, розпочату славним Гетьманом Іваном Мазепою та Головним Отаманом Симоном Петлюрою, з віковичним ворогом москалем», – проголошувалось у вітальному адресі Головного штабу Товариства «Незалежна Україна» у Брюсселі [13, с. 3].

Цей дорожочинний знак був виготовлений на пожертви українських емігрантів, окремих осіб та

організацій. Попри скруту емігрантського побуту, захід знайшов розуміння і відгук серед українців. При цьому ініціатива виготовлення коштовного ланцюга на пожертви походила не від Уряду, а від українського громадянства [7]. Редакція ж «Тризубу» публікувала листи-привітання [12; 13] та списки жертводавців [12, с. 43–44; 5; 6; 23].

Так, серед тих, хто вніс пожертву і надіслав вітального листа, є імена луцького єпископа Полікарпа (Сікорського), протопресвітера Військ УНР Павла Пащевського, протоієрея Іларіона Бриндзана, члена Центральної Ради Г. Довженка, академіка С. Смаль-Стоцького, професора П. Зайцева, письменника Б. Лепкого. Серед організацій можна згадати Українську Парламентську репрезентацію в Польщі, Генеральний штаб Військ УНР, Товариства вояків Армії УНР у Франції, Румунії, Польщі, Чехії, Українську станицю в Каліші, Український республіканко-демократичний клуб у Празі, Союз українських емігрантських організацій у Франції, Союз українок-емігранток у Польщі, Спілки українських інженерів і техніків на еміграції у Польщі, Українське воєнно-історичне товариство, Українське правниче товариство. Привітання надійшли від редакцій часописів «Табір», «Гуртуймося», «Ми», студентських товариств та навчальних закладів, наприклад, Бурси ім. Симона Петлюри в Перемишлі, та інших українців та організацій охоплюючи якнайрізноманітніші соціальні групи та територіальні обшири розселення українців, аж по Маньчжу-ді-Го.

Листи-привітання показують цілковите розуміння і підтримку почину Уряду УНР. Так, протоієрей Іларіон Бриндзан, між іншим, відмітив:

«Нехай же св. Чесний Хрест строїтеля багатьох величних св. Божих Церков, щедрого украсителя св. Гробу Господнього в Єрусалимі, ревного покровителя св. Православної Віри навіть у далеких східних країнах, Боголюбивого Вождя України та оборонця її слави й вільності – Гетьмана Івана Мазепи повік нагадає всім синам України про їх християнську повинність, заповідану св. Апостолом, а здійснену блаженної пам'яті Головним Отаманом Симоном Петлюрою, тисячами його вояків за Віру і Отчизну в боях поляглими та іншими героями – мучениками за вільність і щастя України: «Ніхто не має більшої любови, як той, хто душу свою віддасть за друзі свої».

Нехай цей св. Хрест Боголюбивого Гетьмана, як колись Хрест у війську св. Рівноапостольного Костянтина в збройній його боротьбі з темрявою поганства, принесе ясну перемогу благочестивій зброї Козацтва УНР в боротьбі з антихристовим царством – безбожною й злочинною Московщиною...» [12, с. 8].

Піднесено зустріли Клейнод Гетьмана Івана Мазепи і у військових колах. Так, у вітанні Товариства бувших вояків Армії УНР у Франції висловлювалось побажання, щоб «цей видимий зв'язок нашої сучасности з славним нашим минулим ще більше скріпить нас і об'єднає для майбутньої боротьби за волю і щастя нашої Батьківщини» [12, с. 14].

Важливу увагу Уряд УНР приділяв патріотичному вихованню української молоді на еміграції, яка мала стати основою відродження майбутньої вільної України. Тому цілком природно, що заклик Уряду до збирання внесків на ланцюг знайшов відгук і в учнівському та

студентському середовищі. Так, учні бурси ім. Симона Петлюри складаючи поштову надіслали привітання, в якому відмітили:

«Ми вихованці Бурси ім. Симона Петлюри знаємо, що москалі забрали нашу дорогу Батьківщину Україну і мордують український нарід.

Між нами є багато сиріт, що передчасно втратили своїх батьків від ран, які одержали в кривавих боях з ворогами України – москалями.

Вихователі наші завжди нам кажуть і нас учать, щоб ми не лише любили Рідну Україну, але й щоб добре вчилися, щоб коли виростемо, бути справжніми синами України, для неї працювати та хоробро її боронити вміли...

Дякуючи поясненням нашого пана управителя, лист Уряду ми добре зрозуміли і хочемо рівно ж зложити свій скромний уділ на той гетьманський ланцюг – Гетьмана України Мазепи...» [12, с. 26–27].

Популяризації імені гетьмана Івана Мазепи в українських емігрантських та загалом західноєвропейських колах сприяло відродження «Київської Могилансько-Мазепинської Академії» постановою Ради Міністрів УНР від 11 травня 1938 р., яка мала замінити розгромлену сталінським режимом Всеукраїнську Академію Наук, а зі звільненням України мала бути перенесена до Києва [17].

Однак основні заходи зі вшанування гетьмана Івана Мазепи були пов'язані з відзначення 300-літнього ювілею від дня народження гетьмана. Власне святкуванню передувала стаття-розвідка М. Возняка «Коли народився гетьман Іван Мазепа?» [2]. У цьому дискусійному питанні дослідник підтримав позицію Тимка Падури, за якою гетьман народився 20 березня 1632 р. Відповідно, 300-літній ювілей припадав на 1932 р. і українська еміграція широко відзначила цю подію, про що інформував «Тризуб». Так, часопис повідомляв про святкування 300-ліття дня для народження гетьмана Івана Мазепи в Парижі [1; 19], організоване українськими товариствами у Франції. 3-поміж безпосередньої мети – вшанування пам'яті гетьмана, ці заходи також переслідували мету – пов'язати емігрантську сучасність з добою Мазепи, чому сприяло й оформлення місць проведення заходів. Так, у Парижі зала була прикрашена портретом гетьмана, по боках якого були поставлені бойові знамена частин Армії УНР, що ушанувалися у боях з російськими військами. Прикметно, що й урочисту промову з приводу свята виголосив офіцер – генерал О. Удовиченко [19, с. 13]. Постаць Мазепи повністю ідеалізується і в його діяльність вкладається актуальний для еміграції зміст. Гетьман постає як «талановитий полководець, тонкий і розумний політик, чудовий адміністратор, поет і музикант», найбільша ж його заслуга перед українським народом «полягає в тому, що він як ніхто розумів московську політику на Україні, він розумів, що ця політика прямує до цілковитого поневолення українського народу, до повного знищення його політичних прав на самостійне існування», а його ім'я стало символом державних змагань українського народу [19, с. 13, 14]. При цьому виголошується і своєрідний заповіт сучасних борців за волю України:

«Ми ж у день трьохсотліття народження великого гетьмана мусимо власне це пам'ятати. Життя, чини

його, діяльність стремління і мета його повинні бути нашими чинами, нашими стремліннями, нашою метою. Його головна ідея – виборення незалежності українській державі, об'єднання її земель та зусиль – це є і наші ідеї. Його методи – боротися разом з Заходом проти Сходу – це є і повинні бути нашими методами. Цих заповітів ми повинні дотримуватись. Сьогодні ж постає гетьмана Мазепи, що був витривалим, стійким у досягненні своєї мети, впертим і рішучим у чинах, що не падав духом навіть у своїх невдачах – сьогодні його постає для нас мусить бути символом української державності» [19, с. 14].

Природно, що разом з Мазепою українська еміграція вшанувала й пам'ять про шведського короля Карла XII, для чого були встановлені відповідні контакти зі Стокгольмом [19, с. 15]. Варто відмітити, що самі акції зі вшанування пам'яті гетьмана Мазепи окрім української громадськості збирали і чільних діячів інших народів, насамперед, охоплених прометеївським рухом.

Для більш широкого і поглибленого знання про Мазепу влаштовувались урочисті академії та публічні лекції, в яких брали участь українські (О. Шульгин, В. Трепке) та французькі (Евен, Шарль Тіак) промовці. Натомість у концертних програмах активно використовувались твори гетьмана: «Ой горе тій чайці», «Всі покою ширю прагнуть» та інші.

У контексті вшанувань гетьмана Івана Мазепи у Варшаві відбулось вшанування шістдесятиліття Богдана Лепкого [15], автора трилогії «Мазепа». Письменнику в той день вручили перехідний перстень імені гетьмана Івана Мазепи, уфундований українськими емігрантами-ветеранами і виготовлений з російської трофейної зброї. Прикметно, що вшанування ювілею Б. Лепкого було організовано українськими військовими товариствами, які чітко розуміли значення культури в буремні періоди української історії.

Відзначення 300-літнього ювілею гетьмана Мазепи і публікації «Тризуба», як відмітив Д. Дорошенко [9, с. 3–4], спонукали й наукове дослідження та осмислення постаці гетьмана, що вилилось у два томи збірника наукових праць «Мазепа» (Варшава, 1938–1939. Т. I–II), схвальна рецензія на які була опублікована в часописі «Тризуб» [11]. Власне до відновлення Україною незалежності в 1991 р. мазепознавство розвивалось винятково в еміграції і представлено класичними працями І. Борщака, Б. Круницького, М. Андрусика, О. Оглоблина, В. Січинського та низки інших дослідників-емігрантів.

На сторінках же часопису «Тризуб», окрім означених, були й деякі інші публікації, які в тій чи тій мірі стосувались постаці гетьмана Мазепи, наприклад, Р. Смаль-Стоцького [22], І. Дубицького [10] чи Г. Лазаревського [14].

Підсумовуючи, можна впевнено стверджувати, що саме в міжвоєнний період у колах української еміграції сформувався чіткий інтерес до постаці гетьмана Івана Мазепи, про що свідчать і публікації часопису «Тризуб». Безумовно ці публікації не є історіографічними джерелами, а лише публіцистичними. Однак, для історіографії інтерес полягає в тому, що саме емігрантськими публіцистами були вироблені оцінки постаці гетьмана, що згодом перейшли і в наукову історіографію і на сьогодні домінують в українській

історичній науці. При цьому українські публіцисти не вступали в дискусію з приводу московських побрехеньок про Мазепу, що, природно, було справою марною. Як висловився Б. Лепкий, «немає такої кривди, немає такої анатеми, яка б могла Мазепу зменшити» [15, с. 8]. Анамелення постаті Мазепи сприяло їй більш глибокому розумінню власного чину, причин поразки і перебування на чужині в еміграції. Як і в інших публікаціях, у статтях, присвячених Мазепі, чітко проводиться думка про історичну і культурну єдність України та Європи, про приналежність України до Західного світу. Тим самим українські публіцисти вирішували питання майбутньої боротьби за незалежну Україну за підтримки Заходу, на яку такі сподівались, вирішували питання легітимності власного перебування на еміграції в європейських країнах та питання майбутньої зовнішньополітичної орієнтації відродженої України. У той же час, урочисті заходи, запровадження Клейнода та Перстень мало служити їй поглибленню віри та переконання в повернення на Батьківщину та перемозі над споконвічним ворогом України – Москвою.

Список використаних джерел

1. Академія у Французькому товаристві українознавства з приводу 300-ліття з дня народження гетьмана Івана Мазепи // Тризуб. – Ч. 25–26 (333–334), 19 червня 1932. – С. 19–20.
2. Возняк М. Коли народився гетьман Іван Мазепа? // Тризуб. – Ч. 18 (226), 4 травня 1930. – С. 14–15.
3. Галин М. Могила Гетьмана Мазепи // Тризуб. – Ч. 18 (226), 4 травня 1930. – С. 14–15.
4. Грушевський М. С. «Мазепинство» і «богданівство» // Грушевський М. С. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Л.: Світ, 2005. – Т. 2: Серія «Суспільно-політичні твори (1907–1914)». – С. 199–206.
5. Датки на уфундування нараменного ланцюга до клейноду Гетьмана Івана Мазепи – знаку гідності Голови Української Держави // Тризуб. – Ч. 7 (607), 13 лютого 1938. – С. 13.
6. Датки на уфундування нараменного ланцюга до клейноду Гетьмана Івана Мазепи – знаку гідності Голови Української Держави // Тризуб. – Ч. 8 (608), 20 лютого 1938. – С. 23.
7. До останнього Універсалу Уряду // Тризуб. – Ч. 48 (598), 12 грудня 1937. – С. 4.
8. Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко. – Нью-Йорк, 1985.
9. Дорошенко Д. Мазепа в історичній літературі і в житті // Мазепа. Збірник. – Варшава, 1938. – Т. I. – С. 3–34.
10. Дубицький І. Мазепа в західно-європейських літературах // Тризуб. – Ч. 40–41 (590–591), 17 жовтня 1937. – С. 15–18.
11. Дублянський А. [Рец.:] Мазепа. Збірник. Том I і II. Праці Українського Наукового Інституту. Т. X. VI–X. VII. Варшава, 1938–1939 // Тризуб. – Ч. 31 (681), 10 вересня 1939. – С. 13–16.
12. Із привітань, надісланих Урядові Української Народної Республіки з нагоди оголошення Універсалу в справі встановлення знаку гідності Голови Української Держави // Тризуб. – Ч. 4–5 (604–605), 22 січня 1938. – С. 7–29.
13. Із привітань, надісланих Урядові Української Народної Республіки з нагоди оголошення Універсалу в справі встановлення знаку гідності Голови Української Держави (продовження) // Тризуб. – Ч. 11 (611), 13 березня 1938. – С. 2–4.
14. Лазаревський Г. Із спогадів // Тризуб. – Ч. 40–41 (590–591), 17 жовтня 1937. – С. 18–22.
15. Липовецький І. Свято гетьмана І. Мазепи і вшанування Богдана Лепкого // Тризуб. – Ч. 49 (357), 18 грудня 1932. – С. 5–9.
16. Павленко І. Поразка чи перемога? // Тризуб. – Ч. 31 (681), 10 вересня 1939. – С. 2–7.
17. Постанова Ради Міністрів УНР про відновлення Київської Могилянсько-Мазепинської Академії, іменем Української Народної Республіки затверджена Заступником Голови Директорії Головним Отаманом військ УНР п. Андрієм Лівницьким м. травня 11 дня, року Божого 1938 // Тризуб. – Ч. 22 (622), 29 травня 1938. – С. 6–8.
18. Прокопович В. Од Уряду Української Народної Республіки // Тризуб. – Ч. 40–41 (590–591), 17 жовтня 1937. – С. 2–5.
19. Святкування 300-ліття дня народин гетьмана І. Мазепи в Парижі // – Тризуб. Ч. 14 (322), 3 квітня 1932. – С. 13–17.
20. Січинський В. Смерть і могила гетьмана Мазепи // Вісник Організації оборони чотирьох свобод України. – 1953. – Ч. 6. – С. 15–18.
21. Славинський М. Мазепа на переломі // Тризуб. – Ч. 12 (320), 20 березня 1932. – С. 2–5.
22. Смаль-Стоцький Р. Клейнод Мазепи // Тризуб. – Ч. 40–41 (590–591), 17 жовтня 1937. – С. 5–7.
23. Список даток на уфундування нараменного ланцюга до клейноду Гетьмана Івана Мазепи – знаку гідності Голови Української Держави // Тризуб. – Ч. 4 – 5 (604–605), 22 січня 1938. – С. 43–44.
24. Тимошик-Сударикова А. Паризький журнал «Тризуб». 1925 – 1940 роки: формування та функціонування. – К., 2013.
25. Трєнке В. Гетьман Іван Мазепа та українська еміграція (3 нагоди 300-літніх рокових його народження) // Тризуб. – Ч. 12 (320), 20 березня 1932. – С. 6–9.

References

1. Akademiya u Francuz'komu tovary'stvi ukrayinoznavstva z pry'vodu 300 litty z dnya narodzhennya get'mana Ivana Mazepy' // Try'zub. – Ch. 25–26 (333–334), 19 chervnya 1932. – S. 19–20.
2. Voznyak M. Koly' narody'vsya get'man Ivan Mazepa? // Try'zub. – Ch. 18 (226), 4 travnya 1930. – S. 14–15.
3. Galy'n M. Mogy'la Get'mana Mazepy' // Try'zub. – Ch. 18 (226), 4 travnya 1930. – S. 14–15.
4. Grushevs'ky'j M. S. «Mazepynstvo» i «bogdanivstvo» // Grushevs'ky'j M. S. Tvory': U 50 t. / Redkol.: P. Soxan', Ya. Dashkevych, I. Gy'ry'ch ta in.; Golov. red. P. Soxan'. – L.: Svit, 2005. – T. 2: Seriya «Suspil'no-polity'chni tvory' (1907–1914)». – S. 199–206.
5. Datky' na ufunduvannya naramennogo lancyuga do klejnodu Get'mana Ivana Mazepy' – znaku gidnosti' Golovy' Ukrayins'koyi Derzhavy' // Try'zub. – Ch. 7 (607), 13 lyutogo 1938. – S. 13.
6. Datky' na ufunduvannya naramennogo lancyuga do klejnodu Get'mana Ivana Mazepy' – znaku gidnosti' Golovy' Ukrayins'koyi Derzhavy' // Try'zub. – Ch. 8 (608), 20 lyutogo 1938. – S. 23.
7. Do ostann'ogo Universalu Uryadu // Try'zub. – Ch. 48 (598), 12 grudnya 1937. – S. 4.
8. Doroshenko D. Get'man Petro Doroshenko. – N'yu-York, 1985.
9. Doroshenko D. Mazepa v istory'chnij literaturi i v zhy'tti // Mazepa. Zbirny'k. – Varshava, 1938. – T. I. – S. 3–34.
10. Duby'cz'ky'j I. Mazepa v zaxidnye-evropejs'ky'x literaturax // Try'zub. – Ch. 40–41 (590–591), 17 zhovtnya 1937. – S. 15–18.
11. Dublyans'ky'j A. [Recz.:] Mazepa. Zbirny'k. Tom I i II. Praci Ukrayins'kogo Naukovogo Insty'tutu. T. X. VI–X. VII. Varshava, 1938–1939 // Try'zub. – Ch. 31 (681), 10 veresnya 1939. – S. 13–16.
12. Iz pry'vitan', nadislany'x Uryadovi Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky' z nagody' ogoleshennya Universalu v spravi vstanovlennya znaku gidnosti' Golovy' Ukrayins'koyi Derzhavy' // Try'zub. – Ch. 4–5 (604–605), 22 sichnya 1938. – S. 7–29.
13. Iz pry'vitan', nadislany'x Uryadovi Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky' z nagody' ogoleshennya Universalu v spravi vstanovlennya znaku gidnosti' Golovy' Ukrayins'koyi Derzhavy' (prodovzhennya) // Try'zub. – Ch. 11 (611), 13 bereznya 1938. – S. 2–4.
14. Lazarevs'ky'j G. Iz spogadiv // Try'zub. – Ch. 40–41 (590–591), 17 zhovtnya 1937. – S. 18–22.
15. Ly'povecz'ky'j I. Svyato get'mana I. Mazepy' i vshanuvannya Bogdana Lepkogo // Try'zub. – Ch. 49 (357), 18 grudnya 1932. – S. 5–9.
16. Pavlenko I. Porazka chy' peremoga? // Try'zub. – Ch. 31 (681), 10 veresnya 1939. – S. 2–7.
17. Postanova Rady' Ministriv UNR pro vidnovlennya Ky'yivs'koyi Mogy'lyans'ko-Mazepy'ns'koyi Akademiyi, imenem Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky' zatverdzhena Zastupny'kom Golovy' Dy'rektoriyi Golovny'm Otamanom vijs'k UNR p. Andriyem Livy'cz'ky'm m. travnya 11 dnya, roku Bozhogo 1938 // Try'zub. – Ch. 22 (622), 29 travnya 1938. – S. 6–8.
18. Prokopovy'ch V. Od Uryadu Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky' // Try'zub. – Ch. 40–41 (590–591), 17 zhovtnya 1937. – S. 2–5.
19. Svyatkuvannya 300 litty dnya narody'n get'mana I. Mazepy' v Pary'zhi // – Try'zub. Ch. 14 (322), 3 kvitnya 1932. – S. 13–17.
20. Sichy'ns'ky'j V. Smer't' i mogy'la get'mana Mazepy' // Visny'k Organizaciyi oborony' choty'r'ox svobid Ukrayiny'. – 1953. – Ch. 6. – S. 15–18.

21. Slavins'kyj M. Mazepa na perelomi // Tryzub. – Ch. 12 (320), 20 bereznya 1932. – S. 2–5.
 22. Smal'-Stocz'kyj R. Klejnod Mazepy // Tryzub. – Ch. 40–41 (590–591), 17 zhovtnya 1937. – S. 5–7.
 23. Spy's datok na ufunduvannya naramennogo lancyuga do klejnodu Get'mana Ivana Mazepy – znaku gidnosti Golovy' Ukrayins'koyi Derzhavy // Tryzub. – Ch. 4 – 5 (604–605), 22 sichnya 1938. – S. 43–44.
 24. Ty'moshy'k-Sudary'kova A. Pary'z'ky' zhurnal «Tryzub». 1925 – 1940 roky': formuvannya ta funkcionuvannya. – K., 2013.
 25. Trepke V. Get'man Ivan Mazepa ta ukrayins'ka emigraciya (Z nagody' 300-litnix rokovy'x jogo narodzhennya) // Tryzub. – Ch. 12 (320), 20 bereznya 1932. – S. 6–9.

Hordiienko D. S., PhD, senior researcher of the M. S. Hrushevs'ky Institute of Ukrainian Archaeology and Source Studies of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine), dmytro.gordiyenko@gmail.com

The figure of Hetman Ivan Mazepa in the pages of the journal «Trident» (Paris, 1925–1940)

The article reviews and analyzes the publications of the journal «Tryzub», the official printed organ of the UNR in exile devoted to the figure of Hetman Mazepa for the period 1925–1940. Emigre publicists turned to the hetman's personality in the context of the modernity. Publications and events dedicated to Mazepa held the idea of the continuity of the Ukrainian liberation struggle, the connection between the epoch and the figure of Hetman Mazepa with the epoch and personality of Symon Petliura. The figure of Mazepa completely idealized, he is appeared as an outstanding statesman, politician, who devoted his whole life to the struggle for the liberation of Ukraine from the Russian occupation. The visible symbols of this were to be the Klejnod and the Ring of Hetman Mazepa. Publicism of the interwar period also contributed to the development of scientific historiography with mazelogy, which had preserved the estimates of the hetman, given by Ukrainian publicists, until today. An important aspect of publications is the cross-cutting of the idea of Ukraine's Europeanism, the traditions of the joint struggle against the East – the Russia.

Keywords: the journal «Tryzub», Ivan Mazepa, Symon Petliura, UNR, emigration.

* * *

УДК 91(477.51) «17-18»

Казіміров Д. В.,
кандидат історичних наук, спеціаліст
Чернігівського центру перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників органів державної влади,
органів місцевого самоврядування, державних
підприємств, установ та організацій
(Україна, Чернігів.), dvk_dm@ukr.net

**Родини менської сотенної старшини
у сповідних розписах XVIII ст.**

На основі відомостей сповідних книг визначається загальна чисельність представників родин сотенної старшини та їхня частка в населенні містечка Мени починаючи з середини XVIII ст. Аналізуються особливості та інформаційний потенціал сповідних розписів як джерел до вивчення людної того періоду, визначаються показники середньої населеності старшинських дворів з огляду на наявність слуг та інших співмешканців. Згідно з класифікацією домогосподарств британського дослідника П. Ласлетта досліджуються особливості типології старшинських родин з 1746 по 1779 роки. За спостереженнями автора більшість з них впродовж цього періоду проходили кілька фаз свого розвитку, під час яких відбувалися зміни їхньої структури з простих сімей на складні та навпаки. При цьому значна частина представників сотенних старшинських родин, які залишали батьківські двори, засновували свої домогосподарства в Мені або навколишніх селах.

Ключові слова: сповідний розпис, домогосподарство, типологія сім'ї, сотенна старшина, Мена, Чернігівський полк.

Дослідження сімейно-шлюбних відносин посідає важливе місце у вивченні людських спільнот. На думку вчених, сім'я в ранньомодерну добу складала основу соціальної та господарської діяльності та була синонімом до термінів «двір» та «домогосподарство». Під ними розумілася сукупність родинних зв'язків, місце проживання та спільна життєдіяльність [22, с. 219; 35, с. 354].

У західних країнах дослідження сімейних структур тривають з 1960-х рр. Одним з прикладів є праця

Дж. Хаджнала «Моделі шлюбів в Європі та їх розвиток». Вчений виокремлював «західну» та «східну» моделі шлюбної поведінки. На його думку весь Європейський континент можна поділити на дві великі зони, приблизно за лінією Санкт-Петербург – Трієст. Відмінність між ними полягала у різному віці вступу до шлюбу. Мешканці Східної та Південно-Східної Європи одружувалися раніше на відміну від жителів Західної та Центральної Європи. В 1970-х рр. перевага у вивченні сімейно-шлюбних зв'язків належала представникам кембріджської групи з історії народонаселення та соціальної структури, очолюваної П. Ласлеттом. Він розробив класифікацію домогосподарств з огляду на структуру сім'ї [20]. Різні аспекти розвитку та функціонування сім'ї досліджували М. Міттеррауер, С. Хок, Е. Фукс, Р. Зідер та ін. На пострадянському просторі першість у вивченні зазначених проблем належить таким вченим, як Ю. Гончаров, В. Носевич, В. Канищев, Б. Миронов, В. Лещенко [13]. Польські вчені (М. Копчинський, Ц. Кукльо, Р. Понят, М. Шолтисек та ін.) досліджують історію сімейних структур Центральної Європи, яка, за спостереженнями М. Шолтисека, не мала чітко визначеного місця за домінування вищезгаданої концепції про західний та східний тип сім'ї. Окрім аналізу сімейних структур, вчений приділяє значну увагу соціально-економічним факторам їхнього існування, циклам розвитку, принципам передачі верховенства в родинах та з'ясовує правила формування домогосподарств, характерні саме для досліджуваного ним регіону [33, с. 242 – 243; 35; 36].

На українських теренах цю проблематику досліджував у свій час А. Перковський, який проаналізував загальну чисельність, середню населеність, стану та родинну структуру домогосподарств Київського полку та Старокодацького намісництва Війська Запорозького [26, с. 104-111]. Сучасна українська історіографія з історії сім'ї представлена працями М. Крикуна, Ю. Волошина, В. Дмитренка О. Сакала, О. Якименка та ін. Аналізується структура домогосподарств та типологія сімей в середовищі мешканців старообрядницьких слобод, полкового міста Полтави, родин священиків, козаків та селян в селах Лубенського полку [3; 4; 6; 12; 15; 18; 30; 34].

Специфіка подібних досліджень передбачає залучення відповідних джерел, з яких найбільш затребуваними є матеріали церковного обліку, а саме сповідні книги. В них фіксувалося відвідання сповіді парафіянами православних церков починаючи з семирічного віку. Нагадаємо, що обов'язковий облік населення, яке мало щорічно сповідуватися та причащатися, був остаточно запроваджений в Російській імперії згідно з указами імператриці Анни Іоанівни від 4 лютого та Синоду від 16 квітня 1737 р. [12, с. 54]. Інформаційні можливості сповідних книг аналізувалися в працях Б. Миронова, В. Дмитренка, О. Романової, О. Сакала та ін. Окрім цього здійснюється публікація матеріалів сповідних книг [31]. На думку Б. Миронова, однією з їхніх переваг є фіксація одних і тих самих груп населення, що дозволяє співставити дані церковного обліку для великого проміжку часу [21, с. 116]. О. Сакала зазначає, що ці розписи містять більш повну інформацію про чисельність населення, статево-віковий поділ, сімейно-шлюбні зв'язки у порівнянні з джерелами